

Doodsverlangens

Therapeutische gespreksvoering met
ouderen die verlangen naar de dood

Marion Klaver

Senioren in de maatschappij

11

 Gompel&Svacina

Therapeutische
gespreksvoering met
ouderen die verlangen
naar de dood

PgD

21 maart 2025

Marion Klaver

START

2013

Maatschappelijke en politieke
ontwikkelingen

“the golden girls”

- Wat vinden we van deze ontwikkelingen vanuit de psychologie
- Hoe zien we deze ontwikkelingen terug in de praktijk
- En wat is onze rol als psycholoog

Reis in de binnenwereld, zeefdruk
Hans Heijmans

Initiële gevoelens, gedachten en gedrag

Angst

Handelingsverlegenheid

Nieuwsgierigheid, gevoel van urgentie.

“Als psycholoog beweeg je in het domein van het leven”

“De dood hoort bij de arts en geestelijk verzorger”

Vermijding, wegbewegen.

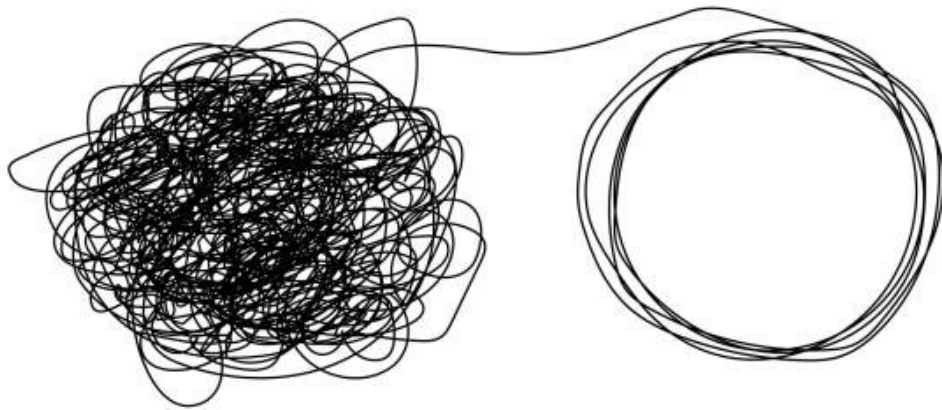

Route

- Literatuur onderzoek
- Clientencontact
- Media, documentaires
- Interviews met collega's
- Micro-analyses van gesprekken

Doodsverlangens ontward

- Terminologie en cijfers
- 2 Kenmerken
- 5 gespreksperspectieven
- 4 therapietaken

Opdracht 1:

Wat zijn jouw gevoelens, gedachten en gedrag rond het onderwerp dood ?

- In tweetallen elkaar kort uitvragen op deze drie items.

Terminologie en cijfers

- Doodsverlangens
 - Passieve doodswens
 - Actieve doodswens
 - Wens tot levensbeëindiging
- 4 % van de ouderen heeft een actuele doodswens: ongeveer
117.000 ouderen in NL

Grondslagen van lijden

Medisch

- Somatisch
- Psychiatrisch
- Stapeling van ouderdomsklachten
- Dementie

Niet medisch

- Existentieel lijden (“voltooid leven”)

Het zelfgekozen levenseinde: vormen

- Suïcide
- Euthanasie
- Hulp bij zelfdoding
- Stoppen met eten en
drinken
- Levensverkortende inzet.

Lijden als uitgangspunt

5 Gespreksperspectieven

- Client perspectief
- Persoonlijk perspectief
- Juridisch perspectief
- Systeem perspectief
- Maatschappelijk perspectief

Clientperspectief

Persoonlijk perspectief

Juridisch perspectief

Van binnen uit
begrijpen
versus
Van buiten af toetsen.

s System perspectief

Maatschappelijk
perspectief

Perspectief

Centraal

1. Client

Belevingswereld client

2. Persoonlijk

Eigen visie, gevoelens, gedachten, ervaringen, normen en waarden.

3. Juridisch

Ondraaglijk lijden, uitzichtloosheid autonome, weloverwogen besluitvorming.

4. Systeem

Visie en dynamiek persoonlijke perspectieven omgeving

5. Maatschappelijk

Zelfbeschikkingsrecht, waardig sterven, barmhartigheid.

Opdracht 2

Hoe zie je jouw rol mbt de 5
gespreksperspectieven ?

Kenmerken van
doodsverlangens

Ambivalentie

- Natuurlijk kenmerk
- Wat hoort bij veranderingprocessen
- Tegelijkertijd wel en niet willen
- Tegelijkertijd beweging richting het leven en de dood

Dimensies van ambivalentie
bij doodsverlangens
Van Wijngaarden e.a.
(2016).

1. Onthechting en hechting.
2. Rationele en niet rationele overwegingen.
3. Controle nemen en blijven hangen in onzekerheid
4. Weerstand bieden aan interferentie en verlangen naar steun
5. Legitimiteit en onwettigheid

Invloed van ambivalentie

- Ambivalentie is belastend voor client, onderdeel van lijden
- Ambivalentie is verwarrend voor de therapeut en de omgeving.
- Ambivalentie biedt therapeutische ruimte

Voor client

- Dilemma
- Twijfel
- Strijd
- Onoplosbaar probleem wat spanning geeft.
- Rommelig, niet eenduidig.
- Meerdere gedachten tegelijkertijd
- Spagaat
- Niet zwart wit, grijstinten.
- Meerstemmigheid

Casus Hans

“Ik zit in een soort spagaat. Aan de ene kant wil ik dood. Heel beslist ! Ik wil dat het ophoudt. Ik ben ervan overtuigd dat mijn leven zinloos is geweest en dat alles wat ik nu verder nog doe - en dat is niet veel meer dan alleen de boel in stand houden – ook zinloos is.

Maar het wringt. Want tegelijk leef ik door, adem ik ik door, zorg ik voor mezelf. En ik eet ! Elke keer zegt dat fysieke lijf van me tegen me: ik heb trek in een boterham. Ik bedoel, als je het echt niet meer wilt, dan hou je op met eten en is het zo gebeurd. Maar dat doe ik niet. Er zit domweg nog te veel intuïtieve levensdrang in mij. Dat is de spagaat waarin ik zit.”

Voor het systeem

- Verwarrend
 - Wat wil iemand nu ?
 - Eigen ambivalentie
-
- Exploreren
 - Uitleg aan geven
 - Ondersteunen

Voor de therapeut

- Verwarrend
- Niet altijd goed zicht op

In eerste instantie:

- Bewust van zijn
- Verdragen
- Toe verhouden ipv oplossen

- Exploreren
- Zonder richting te kiezen
- Psycho-educatie, normaliseren

} Begrijpend exploreren
clientperspectief

Ambivalentie geeft
therapeutische ruimte

Aangrijpingspunt voor een
behandelwens richting het leven (in
tweede instantie)

Verloop van ambivalentie en doodswens door de tijd

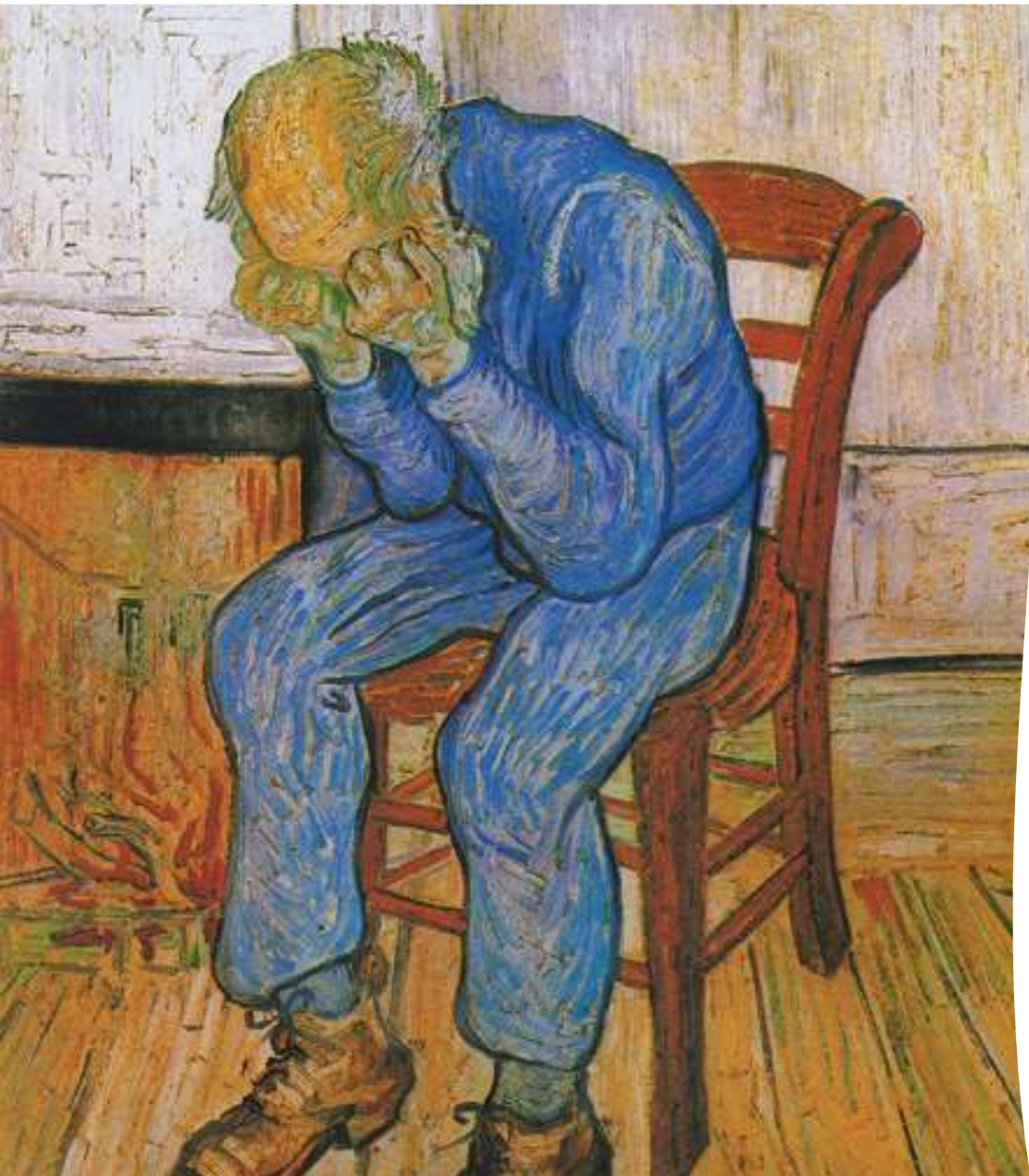
van Wijngaarden e.a. (2021)

1. Realisatie van de dood
2. Versterking van de doodswens
3. Verzachting van de doodswens
4. Verdwijnen van de doodswens

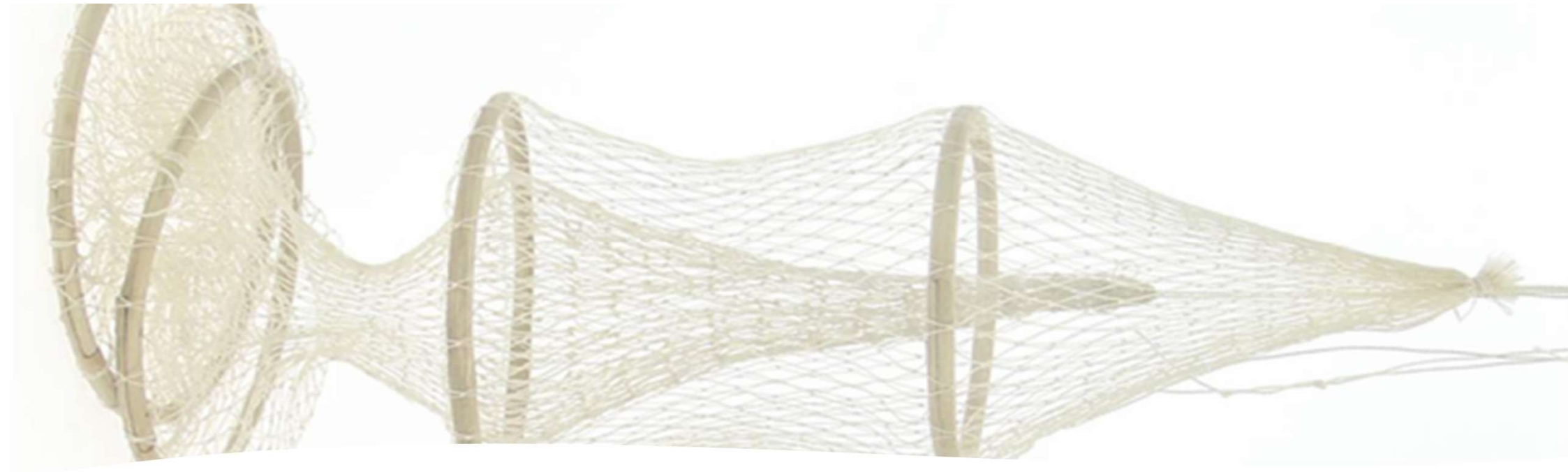
Mijn
punt.
werd een
komma,

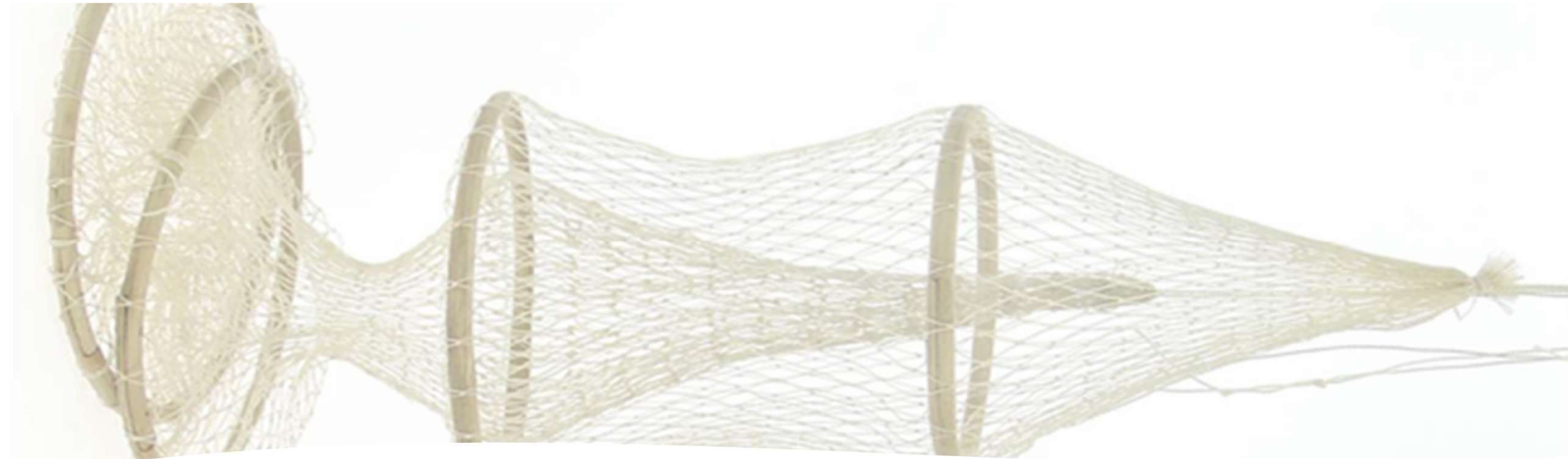
Casus Peter:

*“Ik wil toch eigenlijk wel
mijn 87^e verjaardag vieren”*

Entrapment

- Pathologisch kenmerk
- Bewustzijnsvernauwing of verkokering van het denkproces waardoor de dood als enige oplossing wordt ervaren
- Klem zitten, schaakmat, in de val zitten.
- In onderzoek en literatuur wordt entrapment bij doodsverlangens exclusief verbonden aan suïcide
- Op basis van klinisch ervaring speelt entrapment bij doodsverlangens in het algemeen, ook bij andere vormen van het zelfgekozen levenseinde.

Invloed van entrapment

- Vergroot de kans op het realiseren van het zelfgekozen levenseinde.
- Beïnvloed de toegankelijkheid voor contact en het exploreren van het clientperspectief
- Kan van invloed zijn op de toetsingscriteria: autonome besluitvorming en geen andere oplossing.
- Vormt een therapeutisch aangrijpingspunt voor het versterken van de beweging naar het leven

In kaart brengen entrapment

VERKORTE
ENTRAPMENTLIJST
VAN DE BEURS
E.A.

VERVOLGVRAGEN.

Casus Piet:

*“ik kus de dokters
handen als het
eindelijk zover is
en ik sterven mag”*

4 Therapie-taken

Taak 1:
Contact maken, er zijn.

Taak 2:
Clientperspectief
exploreren.

Taak 3:
Omgang met andere
gespreksperspectieven

Taak 4:
Interveniëren

Therapietaak 1

Contact maken en de therapeutische relatie opbouwen

- Presentie
- Empathie
- Vertrouwen

Therapietaak 1

Gesprekstechnieken

- Reflectief luisteren
- Vertragen
- Stiltetolerantie
- Open vragen

Uitdagingen therapeut

- Verdragen van lijden
- Verhouden tot lijden
- Op je handen zitten.

- Nieuwsgierigheid, zelfreflectie, zelfcompassie.

Therapietaak 2 Clientperspectief exploreren

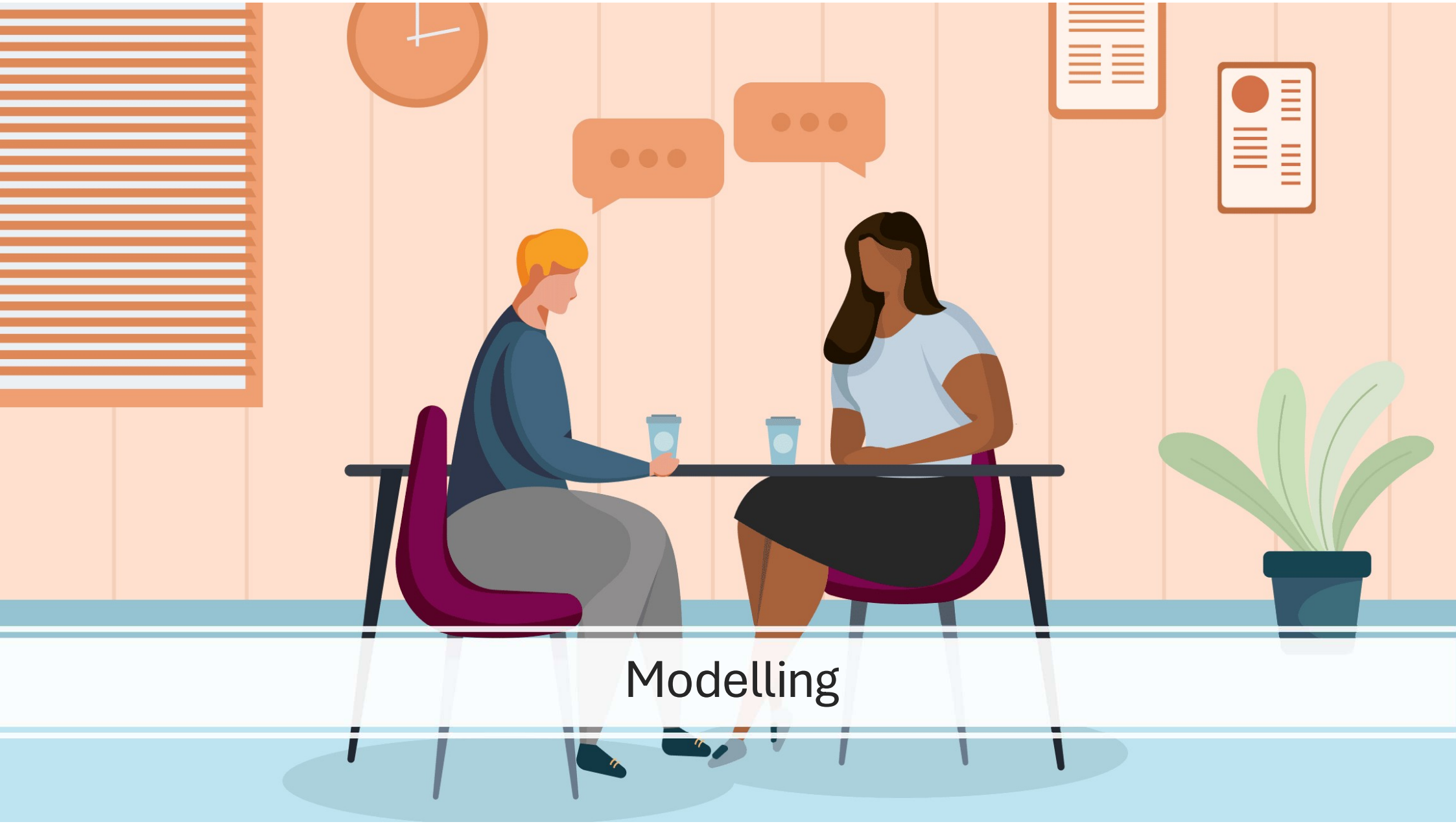
- Begrijpend
- Verklarend

Begrijpend

- Het leren kennen van de binnenwereld van de client
- Zonder oordeel of invulling
- Zonder richting te kiezen
- Op:
 - De beweging naar de dood
 - De beweging naar het leven
 - De beleving van de ambivalentie
- Met:
ORBS (**O**pen vragen, **R**eflecteren, **B**evestigen, **S**amenvatten)
- Gericht op verschillende onderdelen

Modelling

Verklarend

- Levensgebeurtenissen, persoonlijkheid en coping
- Hoe de dood een rol heeft gespeeld in het leven
- Visie op de toekomst
- Psychopathologie
- Het soort doodsverlangens (passief, actief, wens tot levensbeëindiging)
- Thematiek van de doodsverlangens
- Kenmerken: ambivalentie en entrapment.

Casus Rita 1:

*“ik wil niet zoals
mijn vader gaan”*

Verklarend exploreren

Historie/persoonlijkheid/coping

Traumatisch verlies van dierbaren. COPD opname verpleeghuis, verlies zelfstandigheid, houdt graag controle en regie over haar leven, stopt gevoelens snel weg. In moeilijke situaties vooral geneigd tot actief aanpakken

Rol van de dood

Meerdere dierbaren van cliënte zijn overleden in een vroeg stadium van haar leven. Deze beladen ervaringen met de dood staan in relatie tot angst voor haar eigen levenseinde.

Visie op de toekomst

Bang om op een ondraaglijke manier te moeten overlijden, meer specifiek is ze vooral bang om te stikken

Psychopathologie

Traumatische ervaring met lijden en de dood, angst voor de toekomst,

Soort doodsverlangens

Actieve doodsverlangens

Thematiek

Angst voor de toekomst en verlies van autonomie en eigen regie

Ambivalentie

Aanwezig, versterkt het lijden

Entrapment

Bij start aanwezig, door de tijd heen, verbreding van het perspectief.

Therapietaak 3: Omgang met perspectieven

Perspectief	Centraal	Doel
Client	Belevingswereld client	Exploratie (begrijpend en verklarend) Eventueel interveniëren.
Persoonlijk	Eigen visie, gevoelens, gedachten, ervaringen, normen en waarden.	Besef en passende omgang, zelfzorg
Juridisch	Ondraaglijk lijden, uitzichtloosheid Autonome besluitvorming	Rol, eigenaarschap, timing. samenwerking.
Systeem	Dynamiëk perspectieven omgeving.	In kaart brengen perspectieven omgeving Functioneel betrekken, scheiden van perspectieven Omgang appel
Maatschappelijk	Zelfbeschikkingsrecht, waardig sterven, autonomie, barmhartigheid.	Onderzoeken in welke perspectieven dit doorspeelt.

A landscape photograph showing a gravel path that splits into two directions, leading to a green field under a cloudy sky. The path is made of light-colored gravel and curves to the left and right. The field is a vibrant green, and the sky is filled with soft, grey clouds. The overall mood is contemplative and open.

Therapietaak 4: Interveniëren

1. Behandeling richting het leven.
2. Behandeling op weg naar de dood (finishing well).
3. Behandeling wanneer iemand geen euthanasie kan krijgen.

Vanuit verschillende
therapieparadigma's

CGT

ACT/mindfulness

Oplossingsgericht

EMDR

Casus Rita 1:

*“ik wil niet zoals
mijn vader gaan”*

Behandeling

EMDR gericht op trauma's en
angst voor de toekomst

Arts gericht op COPD

Vanuit onderzoek

Hervinden van verbondenheid
met jezelf, de sociale context en
de maatschappij

Een andere perceptie op de
situatie

Toekomstig lijden valt mee.

Terug naar de binnenwereld

- Angst
- Nieuwsgierigheid, gevoel van urgentie
- Handelingsverlegenheid
- “Als psycholoog spreek over het leven”
- “De dood hoort bij de arts en de GV”
- Vermijding
- Berusting
- Handelingskennis- en vaardigheden
- “De dood is het leven”
- “Het levenseinde speelt kernrol in de laatste levensfase”
- “De dood hoort bij ons allemaal en is een multidisciplinaire aangelegenheid.”
- Toenadering, actief bespreekbaar maken

Overstijgende inzichten

- Het thema levenseinde verdient meer aandacht
- Verbinding op allerlei manieren
- Het therapeutisch effect van er zijn, vragen, luisteren en blijven

**OUDER WORDEN
IS
EIGENLIJK
BEST VERNIEUWEND**

Cursus info

VERLANGEN NAAR DE DOOD: HET BELANG VAN PSYCHOLOGISCHE EXPERTISE

driedaagse cursus

26 september, 31 oktober en 28 november 2025

Boek met
korting

